

Թեթև և պարզ լեզուով գրեի, այլ և գեղեցիկ ոճով պիտի լինին այս տեսակ գրքերը: Առանց այս յատկութեան վերոյիշեալ երկերը դժուար մատչելի են լինում ընթերցողին, ուստի և հարկաւոր ենք համարում հրատարել մեր Թարգմանիչների և հեղինակների ուշադրութիւնը:

Յամենայն դէպս յանձնարարում ենք մեր ընթերցողներին յիշեալ երկու հետաքրքրական գրքիցները:

ԲՆԽՍՐՑՈՂ

Die Beziehungen der Armenischen Kirche zu den syrischen bis zum ende des 6 Jahrhunderts. Von Erwand Ter-Minassiantz.

Ս. Էջմիածնի միաբան շնորհ. Երուանդ սարկաւազը անցեալ յուլիս ամսին աւարտեց Լայպցիգի համալսարանը փիլիսոփայական դոքտորութեան աստիճանով: Մենք ստացանք նորա դիւսերտացիայի մի օրինակ, որ իբրեւ առաջնակարգ աշխատութիւն գնահատուած է Լայպցիգի փիլիսոփայական ֆակուլտէտի կողմից և որ կազմում է ամբողջ աշխատութեան միայն $\frac{1}{3}$ մասը: Ամբողջը լոյս կտեսնէ պրոֆ. Հառնակի և Փօն Գերհարդի աշխարհչօյակ «Texte und Untersuchungen zur geschichte der altchristlichen Literatur» ժողովածուի մէջ մինչև առաջիկայ հոկտեմբեր ամիսը:

Ամբողջ աշխատութիւնը կրում է հետևեալ վերնագիրը. Die Armenische Kirche in ihren Beziehungen zu den Syrischen Kirchen (1—13 Jahrhundert)» և բաժանւում է 6 գլուխների, մի յաւելածով, ուր առաջ են բերուած զանազան կարևոր հայերէն բնագրեր:

Առ այժմ առաջ բերելով այստեղ ամբողջ գործի համառօտ բովանդակութիւնը՝ մի այլ անգամ մենք կիօսենք զրբի մասին աւելի մանրամասնաբար:

Ա. Գլուխը.—Հայոց Եկեղեցին սկզբից մինչև միաբնակութեան վէճերի մուտքը Հայաստան (Ձ. դարու սկիզբը).—Համառօտ սկզբնական պատմութիւնը մինչև Լուսաւորիչ և ապա շարունակութիւնը Փորձուած է ապացուցանել, որ Հայաստանի բրիտանիկութեան դառնալով գործը պէտք է գլխաւորապէս Ասորի բարոյիչներին վերագրել և ոչ թէ յոյներին, ինչպէս սովորութիւն է. յատկապէս լուսաւորչի ժամանակ օրին

նակ հեղինակը փորձել է գոյց տալ, որ Դանիէլ Ասորին, որը ըստ Փաւստոսի, Լուսաւորչի աշակերտը պիտի լինի, Լուսաւորչից անկախ Ասորի քարոզիչ է եղել Հայաստանում, այնպէս էլ ուրիշները: Բագի այդ փորձել է այս գլխում գոյց տալ, որ Հայ. եկեղ. պատմ. 4. և 5. դարերում իսկապէս երկու խոշոր կուսակցութեան կռիւ է, ասորական ազդեցութեան և յունական ազդեցութեան. յունական ազդեցութեան պարագլուխներն են Լուսաւորչի զաւակները, որոնք և ըստ հազւորին յաղթութիւնը տանում են, Հայոց եկեղեցին վերջը մեծ ազդեցութիւններ է ստանում յունականից: Ասորական ազդեցութեան պարագլուխներն են Աղբիւնոսի զաւակները, որոնք Լուսաւորչի տոհմի հակառակորդներն են կաթողիկոսական դահի վրայ: Վերջիններիս դործունէութեան վայրն է գլխաւորապէս հարաւային (արեւելեան և արեւմտեան հարաւային) Հայաստան, իսկ Լուսաւորչի տոհմինը Այրարատ և շրջակայք: Քաղաքականօրէն ասոր. ազդեցութիւնը յաղթում է. Հայոց եկեղեցին կապը կտրում է Կեսարիայի հետ: Սոյն ձևով է հասկացել Հայ եկեղ. պատմութիւնը մինչև Ե. դարու վերջը:

Բ. գլուխ. Զ. դարու եկեղ. կուսակցութիւնները արեւելքում և նրանց յարաբերութիւնը Հայոց եկ. հետ, Գիրք թղթի և այլ հայերէն և ասորերէն աղբիւրների համաձայն:—Նախ նեստորականների հետ, որոնց նշովում են և ապա միաբնակների հետ: Քաղկեդոնի նշովումը՝ ներսէս Բ-ի յարաբերութիւնը Յուլիանիտ ասորիների հետ: Հայոց եկեղեցին իբրև զուտ միաբնակ եկեղեցի, որ իրեն հաւատակից է համարում Յուլիանիտ ասորիներին, այս է այս գլխի ամենանոր և ամենածանրակշիռ նիւթը և ապացոյցը:

Ապացոյցներ, որ Աբդիշոյ ասորին միակը չէ Հայ կաթողիկոսներից ձեռնադրուած: Ասորական տեղեկութիւններ այդ մասին Ասորական աղբիւրներից:

Գ. գլուխ. Հայոց եկ. յարաբերութիւնը ասորական Յակոբիկների հետ: Պարսից ժողովը և Կոմիտասի թուղթը: Գէորգ Ասորոց եպիսկոպոսի թուղթը ճշնաւոր Յեշուային Հայոց եկ. մասին:

Մանակներտի ժողովը 726-ին Հայ և ասորի աղբիւրների համաձայն—ժողովի կանոնները և նրանց բովանդակութիւնը ղաւանական տեսակէտից (ըստ էութեան Յուլիանիտ): Հեղինակը փորձել է ապացուցանել, որ այս ժողովում, Հայերը նշովել

են Յուլիանիտներին շնորհիւ Յակովբիկների հետ ունեցած յարաբերութեան, բայց միայն խիստ ծայրայեղ Յուլիանիտներին, թէ չէ Յուլիան Հակիկարնացու վարդապետութիւնը նոյնն է, ինչ որ ժողովի կանոններն են քարոզում:

Յովհան Օձնեցու վարդապետութիւնը: Խոսքովիկ և իւր վարդապետութիւնը, Մանսկեբոսի ժողովի արդիւնքը և հետեւները:

Դ. զլուխ. Նոր յարաբերութիւններ. վէճեր ծիսական խնդիրների պատճառով: Գրիգոր Մագիստրոսի յարաբերութիւնը Ասորոց Պատրիարք Յովհաննէս X-ի հետ: Վերջինիս նամակները Հայոց կաթողիկոս Գէորգին (մի նամակը չհասարակած Ասորբէն ընագրով Բերլինի մատենադարանից է օգտուել) և վերջինիս պատասխանը (ապացուցուած, որ Գիրք Թղթողի մէջ պահուած է այն). վէճերի անախորժ և վիրաւորական կերպարանք ստանալը ըստ վկայութեան ասորի աղբիւրների (Բարհեբրէոս և այլք). Ներսէս Շնորհալու ծիսական նամակները Ասորոց, Ասորի Դիոնիսոս Բարսալիբի վարդապետի յարձակումները Հայոց եկեղ. վրայ:

Ե. զլուխ. Ներսէս Շնորհալի և Ասորոց պատրիարք Միքայէլ Մեծ, Երկուսի համախորհուրդ գործունէութիւնը յուսական միութեան փորձերի դէմ: Հայկ. և Ասորական տեղեկութիւններ այս խնդրի մասին: Հայոց եկեղեցու աղդեցութիւնը Ասորոց վրայ 12 դարում և յետագայում. Խառանի եկեղեցու մասին եղած անախորժ վէճը Հայոց և Ասորոց պատրիարքների մէջ. Հեթում թագաւորի միջամտութիւնը ըստ Ասորական աղբիւրների: Բարհեբրէոսի ձեռնագրութիւնը իբրեւ արեւելքի Մաֆրիան և Հայոց մասնակցութիւնը պիտոնդ: Վերջ յարաբերութեանց:

Զ. զլուխ. Իբրեւ յրազումն—Հայոց Հարց վարդապետութիւնը Քրիստոսի մարմնոյ և կրից մասին. —Սահակ կաթողիկոս, Ստեփաննոս Սիւնեցի, Խաչիկ կաթողիկոս, Ներսէս Շնորհալի (Օձնեցի և Խոսքովիկ Գ. դիւում) փորձուած է զոյց տալ, որ Հայոց Հարց սկզբում նոյն վարդապետութիւնն են ունեցել, ինչ որ յուլիանիտները. յետոյ ինչ ինչ փոփոխութիւնք են մտցրել, թէև անհետեւողական կերպով: Ապագոյցի համար բերուած են նաև մի Ասորի Յուլիանիտի, Մաբուգի եպիսկոպոս Ֆիլոքսենոսի կամ Քսենայասի վարդապետու-

Թիւնը ըստ իւր գրուածոց և համեմատուած Հայերէնի հետ: Յաւելուածում զսնազան կտորներ թարգմանուած են գերմաներէն գերմ. զիտնականների համար:

Х. А. Вермишевъ. Матеріалы для исторіи грузино-армянскихъ отношеній. С.П.Б. 1904

Իշխ. Իլիա ձափճալաձէն, որ իւր ազգի մէջ հռչակուած է իբրև բանաստեղծ-հրապարակախօս, հասարակական գործիչ—աւիագանց զայրացած է հայ հոգեւորականութեան, հայ ինտելիգենցիայի, հայ հեղինակների, հայ գիտնականների, հայ մամուլի, հայ վաճառականների, արհեստաւորների, բժիշկների, իրաւարանների դէմ: Այս ամենքին նա աստուած է իւր սրտի խորքից, հայհոյում, զրպարտում և այստեամենայնիւ հաւատացնում է, թէ հայ ազգի դէմ ոչինչ ուրիշ չունի:

Պ. ձափճալաձէն մի ժամանակ վրաց ազգամուկական Վ. Վերիաւ լրագրի խմբագիրն էր և այդ լրագիրը դարձրել էր իւր ձեռքում գէնք միմիայն հայերին հարուածելու համար: Ինչեր ասես չէր հնարում այդ լրագրում հայերին ստորացնելու համար. ինչ ստեր, երեւելայական տեղեկութիւններ, փողոցային զրոյցներ: Պայծառափայլ խմբագիրը իւր հայատեցութիւնը այնքան հեռու էր տարել մի պահ, որ չէր խնայում թշուառ տաճկահայերին անգամ: Նա ծաղրում էր թշուառների արիւնը, չը կարողանալով թագցնել իւր ուրախութիւնը: Գոնէ այսպէս են ասում այն հայերը, որ մերթ ընդ մերթ կարգում են վրացերէն: Պայծառափայլ խմբագիրը կոկորդ էր պատում իւր ընթերցողներին հաւատացնելու համար, թէ հայերը ազգ չեն, այլ վախառուների համայնք, թէ նրանք լեզու չունեն, գրականութիւն չունեն և եթէ ունեն որևէ լաւ յատկութիւն, գողացել են... վրացիներից:

Եւ այսպէս տարիներ շարունակ, ղեկավարուելով եղբայրատեցութեան զազրալի ոգով, բանաստեղծ-խմբագիրը կատաղում էր ու փրփրում, երբ որևէ օտարազգի մի նպաստաւոր խօսք էր ասում հայերի մասին: Իսկ հայերը տեղեկութիւն անգամ չունէին ոչ պայծառափայլ իշխանի և ոչ նրա երեւի լրագրի գոյութեան մասին: Նոյն իսկ հայ մամուլը, որ ի պաշտօնէ պէտք է ճանաչէր իւր ազգի վրայ մութ անկիւնից քարեր արձակողներին, նոյն իսկ, ասում ենք, հայ մամուլը հազիւ տա-